

Szigeti Péter

Az alkotmányozás alkotmányossága¹

Konferenciánk címe által behatárolt téma jó alkalmat kínál ahhoz, hogy az alkotmányozás tárgyi problémáját ezúttal ne pusztán egyetlen jogi, köz- vagy alkotmányjogi szempontból, hanem több szaktudomány nézőpontja és mondanivalója szempontjából közelíthessük meg. Erre akkor nyílik lehetőség, ha a tárgyi problémák primátusából indulunk ki, ehhez rendeljük hozzá a módszereket, s nem egyetlen szaktudomány – bármennyire is értékes – belső kánonját (tehát nézőpontját, értékrendjét, eszközrendszerét, terminológiáját stb.) részesítjük előnyben. Egy szaktudománynak mindig előnye, hogy fegyelmez, lehatárol, az elemzéshez egynemű közeget teremt, azonban könnyen ki is rekeszthet reális problématarományokat, valós jelenségeket és a módszertanától különmemű értékrendeket. Egyetlen kutatási perspektíva felvétele ezért könnyen torzíthat, leszűkíthet. Minél makacsabb következetességgel teszi ezt meg, annál könnyebben el lehet jutni ahhoz a semmiképpen sem kívánatos helyzethez, ahol már nem a tárgy komplex tulajdonságai vezetnek a megközelítés módszereit, hanem a módszer konstituálja tárgyát. Egy alkotmány pedig mindig kétféle normacsoportot foglal magába: egy pozitív jogit és egy politikai normákat tartalmazót. Az alkotmányjogi mint szakjogi elemzés feltétlenül szükséges, de sohasem lehet kimerítő, ha nem tér ki a politikai normák természetének bemutatására. Éppen ezért induljunk ki két remek osztrák közjogász, Hans Kelsen és Friedrich Koja jogpozitivisták megközelítéséből. Ők következetes gondolkodóként választott módszerük határértékéig viszik el elemzéseiket, azonban tudatosan nem kívánnak e jogpozitivisták határmegvonáson átlépni – eltérően tőlünk. Számunkra ugyanis éppen a fentebb vázolt módszertani perspektíva nyitja meg a politológiai elemzés terepét.

Koja a „játékszabály-alkotmány” vagy „anyagi értékrendalkotmány” *ideáltipikus*, tehát nem valóságos, hanem pusztán a cselekvők feltehető szándékait heurisztikus perspektívába helyező szembeállítás mellett is kimutatja, hogy a szakjogias felfogás, a *játékszabály-alkotmány* elgondolás mellett sem tartható az alkotmány „érték-

---

* Szigeti Péter – az MTA Társadalomtudományi Kutatóközpont Politikatudományi Intézetének tudományos tanácsadója, a Széchenyi István Egyetem, Deák Ferenc Állam- és Jogtudományi Kar Jogelméleti Tanszékének tanszékvezető egyetemi tanára

¹ A tanulmány az „Alkotmányozás Magyarországon és máshol. Politikatudományi és közjogi megközelítések” című konferencián (MTA PTI 2010. december 20.) elhangzott előadás alapján készült 2011 január–februárjában.

semlegességének” tézise. Persze ezen felfogás keretében előtérbe állíthatják, hogy az alkotmányt szervezeti és eljárásjogi szabályrendként, illetőleg a törvényhozási és végrehajtási jogosultságok gyakorlásának materiális korlátjaként (alapjogok, szabadságjogi korlátok) vizsgálják, s ekkor olyan szabályokat állítanak homlokterbe, melyek megsértését az alkotmányjog valóban szankcionálja – eltérően a pusztán államcélként vagy pedig politikai-társadalmi értékrendként az alkotmányban szereplő politikai normáktól. Azonban egy ilyen elgondolás esetén is marad az alkotmánynak a világnézeti és politikai értékválasztási kérdések minősítésétől tartózkodó, tehát valóban semleges tartománya mellett két értékelő tartománya. Azért, mert egyrészt egyetlen magatartást előíró (vagy éppen arra felhatalmazást adó) norma sem lehet értéksemleges, hiszen *ami kötelez*, az nem semleges, továbbá egy jogiasan kidolgozott alkotmány is határozott értékítéletet tartalmaz, amikor például a képviseleti és a közvetlen demokrácia tereumait, arányait kijelöli vagy éppen negligálja, vagy – tegyük hozzá saját érvként – ahogy a hatalommegosztás hatásköri és intézményes kereteit megkonstruálja. A normák meghatározott csoportját a jogrend közegében sem lehet semlegesíteni hatalmi-politikai természetüktől. Egy anyagi értékrendet előtérbe helyező *politikai alkotmányfelfogás esetében* – amely nemcsak alapjog meghatározásokat tartalmaz, melyek megsértése az ellentétes jogi aktusok kasszációját vonja maga után – a célmeghatározások teljesülésének mértéke és szankcionálása okoz jogértelmezési és jogalkalmazási nehézségeket. (Egészítsük ezt ki azzal – amit szerzőnk elmulasztott –, hogy az ilyen típusú materiális projekteket nem önmagukban, az alkotmányi norma szintjén, hanem mindig a rájuk vonatkozó konkretizáló törvények és közigazgatási normák együttese alapján lehet minősíteni – s ez többféle bizonytalanságot is megold.) „A ‚jogi’ alkotmányfelfogás előnye tehát a relatív szabatosság és értelmezési biztonság; hátránya pedig az a veszély, hogy az alkotmány a fejlődésnek pusztá hüvelyé lesz” – mondja Kója.² Perspektívák nélküli kullogizmus, mondhatjuk, ha nincsenek meghatározott államcélok és humánus értékpreferenciák.

AZ ALAPNORMA ÉRVÉNYESSÉGE

Az alkotmányjog tudománya és egy jogrendszer számára egyaránt nélkülözhetetlen, hogy az alkotmányt a „jogok jogának”, a „törvények törvényének” tekintsék, hiszen a jogrend ettől nyeri érvényességét, kötelező erejét. *Az alkotmány pozitív jogi értelemben a jogrendszer alapnormája és egyben a jogrendszer része.* Egyelőre maradjunk annál az összefüggésnél, hogy egy alkotmány jogi és politikai normák összessége, ahol a kiindulópont a tipikusan tárgyspecifikus *érvényesség* kérdésének a megold-

² Friedrich KOJA: „Az Alkotmány” [ford. MÉSZÁROS Kinga] in TAKÁCS Péter (szerk.): *Államtan* (Budapest: Szent István Társulat 2003) 471–474.

dása. Az alkotmány mint alpnorma státusáé. Induljunk ki egyetlen kutatási perspektíva – a jogtani jogpozitivizmus felvételéből, Hans Kelsenre³ és Friedrich Kojára⁴ támaszkodva –, hogy aztán teret nyithassunk egyéb szaktudományos perspektíváknak. Szerzőinknél az alpnorma egyfelől a joglogikai értelemben vett alkotmányt, másfelől pedig a pozitív jogi értelemben vett alkotmányt jelenti, amely a jogalkotás révén ad felhatalmazást a közhatalmat gyakorló szervezetek felépítésére, működésére, hatásköreire.

A huszadik század legnagyobb jogpozitivistá gondolkodójánál, Hans Kelsennél a jogrend nem normák halmaza, esetleges és tetszőleges szabályok sokasága, mert minden egyes eleme – tartalmától függetlenül, formális értelemben – visszavezethető az alpnormára. Nem tartalmi igazolásra szorulnak a jogszabályok, mint az erkölcsi normák, hanem visszavezethetőségi igazolásra. „A normák sokasága akkor alkot egységet, rendszert, ha érvényessége egyetlen normára mint az érvényesség végső alapjára visszavezethető.”⁵ A tiszta jogtan azzal a hipotetikus feltevéssel dolgozik, hogy mivel érvényes az alpnorma, érvényes az a jogrend is, amely rajta áll.

„Ez az alpnorma csupán a joganyag bárminő pozitivistikus megragadásának első szükségszerű feltételét fejezi ki, minthogy nem jogi eljárás során jön létre, nem pozitív normaként érvényes, nincs tételezve, hanem – minden jogalkotás, minden pozitív jogi eljárás feltételeként – előre feltételezett.”⁶

Íme, a joglogikai és pozitív jogi értelemben vett alkotmány.

Az alpnorma státusának logikai szükségszerűségként való feltételezésén túlmenően azonban Kelsen megpróbálja ezt realizisztikusabban is megalapozni. Egyfelől az írott alkotmánnyal: *egy meghatározott jogrend érvényessége egy ilyen alkotmány felhatalmazásán alapul.* A jogalkotó és jogalkalmazó szervek felhatalmazásukat, hatásköreiket és illetékességüket az alkotmánytól nyerik. Ez teljességgel kielégítő megoldás ott, ahol van írott alkotmány. De amikor az alpnorma státusát Kelsen a történetileg utolsó alkotmányra, azét pedig a megelőzőökre, s végső soron a történetileg első alkotmányra vezeti vissza, akkor vállalt módszerének korlátjaiba ütközik. A pozitív jog érvényességét nem lehet egyedül a pozitív jogon belül megalapozni, mert az egyes alkotmányok között – különösen forradalmi/ellenforradalmi alkotmányozások vagy jogtípusváltások esetében – nem létezik sem történeti, sem jogi felhatalmazásbeli folytonosság. Ilyenkor kézenfekvő megoldás a joglogikai szubsztitucionalizmus álláspontja. Persze a jogtípus társadalmi formakötöttséget kifejező – például államszocializmus vagy polgári társadalom – kategóriája nem jogpozitivistá, hanem jogelméleti szempontú minőség-kategória.

³ Hans KELSEN: *Tiszta jogtan* [ford. BIBÓ István] (Budapest: ELTE Bibó István Szakkollégium 1988).

⁴ Lásd KOJA (2003).

⁵ KELSEN (1988) 35.

⁶ KELSEN (1988) 37.

A *legalitás* e ponton, a jogtípusváltás pontján *visszamegy a berendezkedések eltérő legitimitációjára* – mutathatunk rá Kelsentől függetlenül arra, hogy vajon ki kerül a jogtípusváltásnál a jogalkotói hatalom pozíciójába, ki az, aki egy új, érvényes jogrendet, kényszerrendet építhet ki. Ez a pozitív jogon túli, társadalmi-történelmi kérdés a politikai erőviszonyok kérdése. Csak akkor lehet megválaszolni, ha felismerjük: a forradalmak *új alapnormát tételeznek fel, új jogalkotó autoritással*. Az autoritás és az új alapnorma azonban rögvést felveti a legitimitáció problémáját. A jogelméleti, politikai filozófiai irodalomban sokan képviselték és képviselik ezt vagy az ehhez hasonló álláspontot. Friedrich Julius von Stahl nem véletlenül tartotta 1789-et a szerzett jogok Szent Bertalanéjének. A rendi társadalommal és előjogaival valóban végzett az 1789-es Deklaráció, Az Emberi és Polgári Jogok Nyilatkozata: „Első cikkely. Az emberek szabadnak, jogilag egyenlőnek születnek, és azok is maradnak. A társadalmi megkülönböztetések csak a közhasznosságon alapulhatnak”.⁷ A francia forradalom egy másik autentikus kritikusa, Edmund Burke pedig az angol kormányzati rendszert és a common law-t olyan tökéletesnek vélte, hogy szerinte azt érdemileg senkinek sincs joga mással felcserélni. Az amerikai radikális demokrata, Tom Paine⁸ kénytelen volt vele szemben arra rámutatni, hogy a bármennyire is tökéletesnek gondolt joguralmi tanra való hivatkozás sem feledtetheti, hogy az, aki a jövő nemzedékek kezét az intézmények megalkotásában egyszer s mindenkorra megköti, az valójában nem a szabadságot, hanem a legmagasabb fokú zsarnokságot képviseli. Tagadja a népek forradalomhoz való jogát. A saját jövő megalkotásának lehetőségét vonja el az új és új, még meg született generációktól.

Itt persze már nem pusztán arról van szó, hogy egy formális, jogpozitivistikus értelemben vett alapnormára való visszavezethetőség fennáll-e egy régi és az azt tagadó új alkotmány között – a magyarországi békés átmenet egyik sajátossága éppen ez a jogtípus és legitimitációs értékészlet-váltás ellenére megmaradó formális visszavezethetőség volt, ezért neveztük legális átmenetnek –, eltérően 1789-től, hanem arról a materiális értékrendváltásról, amely miatt *egy régi rend álláspontjáról* minden új rend *illegitim jogképződésnek* minősül. Így kezeli Weber *Jogszociológiájában*⁹ a forradalmi természetjogot, hisz minden tartalmilag *valóban új alkotmány* a régi álláspontjáról *illegitim, voltaképpen alkotmány sértés*.

⁷ *A Nagy Francia Forradalom dokumentumai* [összeállította, fordította és a jegyzeteket készítette HAHNER Péter] (Budapest: Osiris 1999) 85.

⁸ Thomas PAINE: *Az ember jogai* [ford. PAP Mária] (Budapest: Osiris–Readers International 1995) 14–16.

⁹ „A természetjog ennél fogva az a sajátos forma, amely a *forradalom* által teremtett rendnek legitimitást kölcsönöz. A fennálló rend ellen lázadó osztályok újra és újra a ‚természetjogra‘ hivatkoztak: ez volt az a forma, amely akkor is legitimitást kölcsönzött annak a követelésüknek, hogy jogot alkossanak, ha nem tételes vallási normákra és kinyilatkoztatásokra támaszkodtak.” Max WEBER: *Gazdaság és Társadalom. A megértő szociológia alapvonalai 2/2*. [ford. ERDÉLYI Ágnes] (Budapest: KJK 1995) 174.

Ez azonban nem keverendő össze az *alkotmánymódosítás egyszerűbb* esetével, amikor az alkotmányok a mindenkori törvényhozó szervre ruházzák a jogot, hogy sajátos eljárás keretében alkotmánymódosító és -kiegészítő előírásokat alkossanak. A jogelméleti és politikai filozófiai kérdésen túlmenően a *kontinuitás és diszkontinuitás alkotmányjogi* szempontja plusz relevanciával bír. Az alkotmány az alkotmánymódosítása céljából nem hív össze egy külön szervet, hanem az alkotmánymódosítást egyszerűbbé teszi. Ebben az esetben egy jogi funkció ellátásáról van szó; egyszerre történik normaalkotás és normavégrehajtás, ami miatt *pouvoir constitué*-ről (alkotmányos hatalomról) beszélünk.¹⁰ Itt hiba volna *pouvoir constituant*-ra (alkotmányozó hatalomra) gondolni, mint a történetileg első, semmilyen jogi előírásra vissza nem vezethető alkotmány esetében. A formális, eljárásjogi felhatalmazó szabályok betartása jellemzi az alkotmánymódosításokat és esetenként még a tartalmilag új alkotmányok megalkotását is (ha és amennyiben elérik az alkotmánymódosítások kritikus tömegét, s a mennyiségi változtatások új minőségbe csapnak át). Formális jogi értelemben csak az alkotmánymódosításra felhatalmazó eljárási szabály(ok) megsértése jelenthet diszkontinuitást a belső jog szempontjából. Nem így a nemzetközi jog felől nézve, ahol az állam egységét és folytonosságát még a materiális értékrendek tartalmi változtatásai *ellenére is fenn kell tartani a jogbiztonságot szolgáló jogutódlás biztosítása céljából*.

„[...]a győztes forradalom – az általa létrehozott jogrend hatékonysága folytán – legitim államhatalommá válik. Ha a *forradalom* a jogfolytonosság megtörését jelenti, ha fogalmának azt kell kifejeznie, hogy az egyetlen állami jogrend nem az alkotmánymódosítás szabályai szerint változott meg, hanem azt egy másik pótolta, mely a korábbinak az alkotmánymódosítást illető előírásából nem vezethető le, akkor ez – a nemzetközi jog szemszögéből nézve – nem azt jelenti, hogy a módosítás ‚törvénytelen‘ volt, csak azt, hogy az nem az egyes állami jogrend alkotmánya szerint, hanem sokkal inkább a magasabb szintű törvény, azaz a nemzetközi jog szerint ment végbe. A kontinuitás e tekintetben csak relatív értelemben (ti. az államon belül) törik meg, végső soron (vagyis nemzetközi jogilag) ezzel szemben megmarad; s ezzel a jogrendszer időbeli egysége is fennmarad.”¹¹

Ákárcsak követőjénél, Friedrich Kojánál, Kelsennél is a nemzetközi jogközösség elismerhet államokat, akár *de iure*, akár *de facto* módon érvényes jogalkotó hatalomként. Ha pedig ez megtörtént, akkor az alapszabály problémája áttolódott a belső jogi megalapozásról a *nemzetközi jogközösség általi elismertségre*.

Végeredményben Kelsen háromféleképpen próbálta az alapszabályt megalapozni: a normák visszavezethetőségében keletkező hiátust *logikai hipotézis* útján;

¹⁰ KOJA (2003) 469.

¹¹ KOJA (2003) 470.

a történetileg első alkotmánnyal és a nemzetközi jogközösség elismerésével azonban el-
lentmondásos megoldásokhoz jutott. Semmiképpen sem nevezhető következetes-
nek, hogy a pozitív jogrend érvényességét egy nem tételezett, hanem *csak feltételezett*
„Grundnorm”-ra vezette vissza. Megoldhatta volna az alapszabály státusát, ha a
pozitív jogrend érvényességét nem feltételezett, hangsúlyozottan hipotetikus mozza-
natra, hanem pozitivisták szándékaival összhangban tétélezettként fogja fel. Ebben az
esetben azonban azt kellett volna mondania, hogy az alapszabály érvényessége az alkotmányozó
hatalomtól származik: az alkotmány és a hatalom tényének egy funkciója. Viszont ek-
kor elesett volna az a monista teóriája, amely az államot a jogrenddel azonosítja.
Állam és jog különműködésének és dualitásának tagadása – és ebből következően
jogászai államfogalma¹² – nem tette lehetővé számára, hogy a pozitív jogrendet a
tétélező hatalom autoritásától eredeztesse. Az állam hatalmi természete, így az
alkotmányozó hatalomé és a jogalkotó hatalomé, némiképp talányossá válik, mi-
közben a nemzetközi jogi jogalany kontinuitása megoldhatónak bizonyul.

A tiszta jogtani megközelítésben az alkotmányozó hatalomnak mint tétélező
szubjektumnak – a módszertisztaság követelménye következtében szükségessé
vált – eljétése ezért vezet a logikai szükségszerűségként bevezetett „Grundnorm”
néhány szempontból bizonyosan talányos megoldásához: a *tétélező alany (alkotmá-*
nyozó hatalom; pouvoir constituant) és a *tétélezési helyzet politológiai vizsgálata helyett* logikai
feltételezéshez. Éppen ezt a két kérdést kell előtérbe állítanunk: hogyan alakult
az alkotmányozó hatalom Magyarországon az elmúlt húsz évben.

AZ ALKOTMÁNYOZÓ HATALOM MAGYARORSZÁGON

A kérdés megválaszolásához látnunk kell, hogy két világosan definiálható szélső
érték közötti helyzetben, egyfajta tertium datur állapotában volt az alkotmá-
nyozó hatalom 1989 és 2010 között nálunk. A tiszta formát, a szélső értékeket a
forradalmi alkotmányozó hatalom léte és a külső kényszer dominálta alkotmányozás,
az *oktroj* jelenti.¹³ Forradalmi alkotmányozás esetén a létrejött grémium egyfelől az
alkotmányozási kényszer politikai nyomása alatt áll, másfelől az új alkotmány
megalkotásáig terjedő időre minősíti magát ilyen hatalomnak (alkotmányozó
nemzetgyűléssé átminősített nemzetgyűléssé, vagy országgyűlésből átminősített
nemzetgyűléssé). A speciális, kiszélesített testület célfeladat megoldását tulajdo-
nítja magának, ez rendeltetése, amit deklarál is. Ez a kritérium választja el az
alkotmánymódosítás hatalmával rendelkező törvényhozó hatalomtól (pouvoir

¹² A jogi, társadalmi és politikai államfogalmakról lásd Takács Péter jellemzéseit: TAKÁCS Péter: *Államtan. Fejezetek az állam általános elmélete köréből* Sisyphus Állam- és Jobbölcséleti előadások (Buda-
pest: Budapesti Corvinus Egyetem Közigazgatástudományi Kar 2010) 23–58.

¹³ Klasszikus példaként gondoljunk a hazánkra ráerőltetett, 1849-es császári – olmtützi – alkot-
mányra.

constitué = alkotmányos hatalommal rendelkező grémium), amit gyakran egy garanciális elem is biztosít: az alkotmányozó hatalom összetételének a törvényhozás tagjain túlterjeszkedő kiszélesítése. Az alkotmányozó hatalom alanyi körének a törvényhozó hatalomtól való teljes vagy akár csak részleges elválasztása egyfelől plusz legitimációs erőforrást jelent, másfelől éppen azt a célt szolgálja, hogy az új alkotmány tartós, időtálló legyen, ne válhasson és váljon ad hoc lecserélhetővé. Ez esetben *sem formai, procedurális, sem pedig tartalmi-materiális jogfolytonosság nincs a régi alkotmánnyal*. Az alkotmányozó nemzetgyűlés célja, hogy az alkotmány a nemzet vagy legalábbis annak nagy része, politikai többsége tartós, hosszú távon érvényes törekvéseivel összhangba álljon. Tiszta formában való elfogadása után kerül sor a törvényhozó hatalom megválasztására. Így kerülhető el, hogy a „a tűzoltó zenekar saját maga számára írja a kottát” – ami mindig roppant problematikusá teszi egy ilyen vállalkozás legitimitását. Lehet legális, ha nem sértik meg a formai, eljárásjogi szabályokat, de aligha lehet összetársadalmilag legitim alkotmány.

Amikor nem áll fenn a két szélső érték, hanem stacioner, békés társadalmi állapotok közbenső helyzetében vagyunk, akkor mi alapozhatja meg az alkotmányozás alkotmányosságát? Két összetevő felől kell közelítenünk. Előkérdés, hogy van-e alkotmányozási kényszer, indokolt-e és milyen mértékben új alkotmányt megalkotni. Ha erre az előkérdésre igenlő a válasz, akkor kell megvizsgálni, hogy honnan nyeri legitimitását egy politikai többség az alkotmányozáshoz? Milyen megoldások, a törvényhozó (alkotmánymódosító) és az alkotmányozó hatalom elválasztásának milyen technikái igazolhatják, szolgálhatnak garanciául arra, hogy az új alkotmány ne pusztán egy kisebbségé és ne valamiféle belső oktroi útján létrejött alapdokumentum legyen. Legitimációs problémák – egy szociálisan és politikai értékrendjében plurálisan tagolt és világnézetileg sokszínű társadalomban – még kidolgozott garanciarendszer mellett is felléphetnek. Nálunk a törvényhozó hatalom és az alkotmányozó/alkotmánymódosító hatalom jelentős mértékű egybeesése igen sok problémát vetett fel az elmúlt húsz évben. Nincs egzakt viszony az Alkotmány 19. § (3) bekezdése és a 24. § (3) bekezdése között. Előbbi az országgyűlésnek ad hatáskört alkotmányozásra, utóbbi viszont az alkotmánymódosítás szabályáról beszél. (Tulajdonképpen nemcsak egy, hanem éppen kétféleképp két külön tárgykörre vonatkozóként is lehet[ne] olvasni e rendelkezéseket.) Egybenézve a két rendelkezést az alkotmánymódosító törvényekhez és új alkotmány elfogadásához is a parlamenti összlétszámhoz igazodó kétharmados („nagykétharmados”) támogatottság szükséges.¹⁴ Hiszen ha a kevesebbhez, a módosításhoz is szükséges a nagykétharmados támogatottság, akkor a többhöz, egy új alkotmány megalkotásához sem lehet ennél csekélyebbre szükség. Mivel

¹⁴ Nem citálva ehelyett az 1994–1998 közötti parlamenti ciklus ún. ötpárti alkotmányozása külön szabályrendszerét, amely további garanciaként referandumot is előírt az alapdokumentum elfogadásához.

történelmünk első írott alkotmánya az országgyűléshez telepítette a szerencsétlenül egybeeső alkotmánymódosító-alkotmányozó hatalmat, ezen jogalap miatt tartották fenn – persze más megfontolások mellett – a formai, eljárási folytonosságot az 1949. évi XX. törvénnyel. Nálunk az alkotmányozásnak mindössze egyetlen garanciális szabálya létezik, a „nagykétharmadoság”.

Ahol az alkotmányozó hatalomnak a törvényhozó hatalomtól való elválasztására nincs több garanciális elem, technika, ott könnyen módosítható-változtatható az alkotmányos rend. Ezzel szemben léteznek a merev alkotmányok, amelyek nehezen módosíthatók, illetve örökös klauzulákkal óhajtánák kizárni egy új rend alapvetését. A francia alkotmány 89. cikke, az olasz 139. cikke szerint a köztársasági államforma nem lehet alkotmánymódosítás tárgya. Az NSZK alkotmánya [79. cikk (3) bekezdés] a köztársaság mellett az emberi jogok védelmét, a hatalommegosztást, a demokrácia és a népszuverenitás elveit, a szociális államot és a szövetség tartományokra tagozódásának érintését egyaránt teljesen megtiltja. Magunk az effajta tilalmak „örök” mivoltával kapcsolatban – Paine nyomdokain – szkeptikusak vagyunk, bár az adott kor, adott berendezkedésének és politikai kultúrájának összefüggésében az ilyen tilalmaknak is lehet kötőerejük. Az eljárási jellegű garanciák beiktatása viszont fontos követelmény – főleg ott, ahol nincs önkorlátozó hatalom. A hatalmat ugyanis könnyű megszokni, könnyen korrumpálódik, ezért a „hatalommal szemben ellenhatalmat állítani” montesquieu–bibói követelménye adja e változtatási szigorítások magvát. Ilyen lehet az alkotmány bizonyos részeinek vagy egészének csak népszavazás útján megengedett módosítása. Ilyen a ciklusát töltő parlament által alkotott új alkotmány következő parlament általi elfogadása esetén történő hatályba léptetése, miközben az előzőnek fel kell oszlatnia önmagát, és az új összetételű parlament léptetheti csak hatályba a nem általa alkotott alaptörvényt. Ennek a megoldásnak a változatai szerepelnek az „északi demokráciák” országainak – Svédország, Dánia, Belgium, Hollandia – alkotmányos szabályozásában. Az elfogadás garanciája lehet megerősítő népszavazás is – mint *condictio sine qua non*. Az alkotmányozó hatalom alanyi körének kiterjesztéséről más összefüggésben már írtunk, ez is a hatásos garanciális technikák közé tartozik. Az alkotmányozásra jogosult indítványozói kör szűkítése (szigorítása) is nehezítheti az önkényes eljárást, miként a kétkamarás parlamentek esetében az együttes, támogató eljárási követelmények beiktatása. Hasonló technika, ha az alkotmány szövegrészeinek különböző olvasatokon kell átmennie, megfelelő támogatottsággal, mert egy ilyen kontroll esetén könnyen elakadhat a folyamat. Ilyenkor az alkotmányozási folyamat előrehaladásához magas fokú konszenzus szükséges. Ezek az eljárási garanciák akadályozhatják meg, hogy az alkotmányozó hatalom helyzetébe kerülő erő a „győztes mindent visz” elve jegyében léphessen fel. Önmagában, egyéb fékek nélkül a hazai „nagykétharmadoság” garanciája – megváltozott erőviszonyok közepette – keveset ér.

A nem feltételezett, hanem *tételező alkotmányozó hatalom alakulásában három lényegesen eltérő állapot* mutatkozott meg Magyarországon:

1989–1990: a régi hatalommal és államszocialista berendezkedéssel szemben a politikai osztályban a *negatív egység* dominanciája, amely kiegészült a parlamentáris köztársaság államformájának sarokköveit kijelölő többségi konszenzussal. Ebben az időszakban *alkotmányozási kényszer volt*, a régi jogtípussal szembeni negatív egység következtében. Ez pedig abban a mértékben fokozatosan erősödött, ahogy a hazai és külső folyamatok háttérbe szorították az államszocialista rendszeren belüli modellváltás lehetőségét, és előtérbe állították az 1989 őszi-téli német, csehszlovák, román eseményekkel, majd pedig az első szabad választás parlamenti politikai erőviszonyaival a társadalmi rendszer, a jog- és államtípus megváltoztatását. *Egy új állami, politikai és társadalmi berendezkedés jogi alapjainak megteremtését.* Köztulajdon helyett magántulajdoni dominanciát piaci integrációval, a tervező mechanizmusban a politikailag integrált államszocializmus és annak a hatalom egységéről szóló doktrínája helyett hatalommegosztást, egypártrendszer helyett többpárti pluralizmust, Népköztársaság helyett Köztársaságot.

Milyet? Jelzésszerűen: először két irány záródott ki. Egyfelől az 1989. évi négyigenes népszavazás eredménye kizárta a fél-elnöki megoldás felé történő elmozdulás lehetőségét. Másfelől a westminsteri típusú parlamentarizmus – ahol a többség mindent elnyer, s a parlament a szuverén, mert felette nem áll senki – lehetőségét is nehéz lett volna kombinálni a jogállamiságot széles hatáskörű alkotmánybíraskodással garantáló koncepcióval. Ezzel szemben az jól összefért az 1946. évi I. törvény hazai hagyományával, hogy a parlament által választott elnök nem része a végrehajtó hatalomnak, hanem semleges, szimbolikus államfő. A parlamentáris kormányforma körül kialakuló konszenzust illetően egyetértően idézhetjük Szűcs Zoltán Gábor összefoglalását:

„A koncepció, hogy az 1946: I. törvény sorvezetőként való használatával további viták nélkül is viszonylag egyszerűen, kialakítható egy a magyar 'közjogi folytonosságra' illő megoldás, Antall Józseftől származott, s a vita különböző szakaszaiban lényegében minden résztvevő számára elfogadhatónak bizonyult. S bár ma már megoszlanak a vélemények arról, hogy végül vajon mennyire szorososan követte az új szabályozás az 1946: I. törvényt [...] mint ahogy arról is, hogy mennyire volt megalapozott Antall hivatkozása egy homogén 'közjogi folytonosságra' [...], vagy, hogy mennyire leplezett inkább egy politikai alkut [...], úgy tűnik, 1989-90-ben mindenki elfogadta, hogy ami az új alkotmányba bekerült, az szándékai szerint az 1946-os szabályozásból származik, s hogy a történeti folytonosság érve is elfogadható.”¹⁵

¹⁵ Szűcs Zoltán Gábor: „»Históriai jogi alapra helyezkedtünk«. Diskurzív politológiai esettanulmány az 1946: I. törvény szerepéről az 1989–90-es köztársasági elnöki vitában” *Politikatudományi Szemle* 2008/4. 36.

Annak pedig, hogy e szakasz határát 1990-re tehetjük, kvantitatív bizonyítéka van. Ez alatt a két év alatt 119 paragrafusát módosították az Alkotmánynak, két teljes revízióval (1989. évi XXXI., köztársaságot kikiáltó törvény és az 1990. évi XL. törvény), II módosítással és 17 részleges revízióval. Ezzel szemben az utána következő 15 év alatt mindössze 70 paragrafus módosítására került sor, és pedíg már teljes revízió nélkül. Végeredményben a Nemzeti Kerekasztal (NEKA), az utolsó államszocialista parlament (1985–1990) és az átmenet kormánya vált alkotmányozó hatalommá, azzal a többlet támogatottsággal, hogy az 1989. novemberi népszavazás a magyar történelem során először bevonta a népet az alkotmányozásba, továbbá azzal a legitimációs deficittel, hogy a NEKA (az Ellenzéki Kerekasztal, a harmadik oldal és az MSZMP delegációja) nem kapott felhatalmazást a magyar társadalomtól e feladat elvégzésére.

1991–2010. április 25: a kölcsönös közömbösítés visszatérően és tartósan fennálló állapot, melyben alkotmányozási lehetőségek ugyan voltak, de nem volt olyan alkotmányozási kényszer, amelyet a viszonylag könnyen módosítható alkotmányunk és az azt kiegészítő alkotmánybírói alkotmányfejlesztés mellett az alkotmányozó hatalom protagonistái meg tudtak volna tenni. Kölcsönösen lekötötték egymás kezét. A legnagyobb közjogi akadályt egy új alkotmány kidolgozása előtt az alkotmányos gondolkodás három eltérő megközelítésmódja képezte.¹⁶ A konkrét körülményekkel összefüggő részletektől eltekintve,¹⁷ ezért nem jött létre alkotmányozó hatalom ebben a periódusban.

Az induláskori alapszerkezetet egy liberális-jogállami radikalizmus és a konszenzuszos demokrácia (A) hívei védtek és védik a legjobban (az SZDSZ és értelmiségi holdudvara, jelentős alkotmányjogászokkal mindvégig, de kezdetben az Antall József vezette MDF, a FIDESZ és az MSZP egy része is osztozott ebben). Ennek az alapszerkezetnek jelentős elemei: erős alkotmánybírói hatalom, többféle ombudsman, kormánytól független szervezetek (ügyészség, jegybank, közszolgálati rádió, TV, ORTT, bírósági szervezetrendszer) autonómiája. A második, radikális demokrácia felfogás a joguralommal szemben a népszuverenitás elvéből indul ki (B), következőképpen felveti a képviselői visszahívhatóságot, a közvetlenül választott, erősebb legitimációjú és több hatáskörrel bíró köztársasági elnök intézményét, továbbá nagyobb szerepet szánna a népszavazásnak. Itt mindhárom elem a pártcentrikus megoldást gyengíti. E felfogás hívei közül többen az egykamarás parlament helyett bevezetnék a kétkamarást, ahol a felsőház a jogalkotás jobb minőségéért felelne, s az állampolgárok pártok általi reprezentációjánál szélesebb

¹⁶ KÖRÖSÉNYI András: „Mozgékony patthelyzet. Reform és változatlanosság között: a politikai és alkotmányos alapszerkezet változásai, 1995–2005” in GOMBÁR Csaba (szerk.) *Túlterhelt demokrácia. Alkotmányos és kormányzati alapszerkezetünk* (Budapest: Századvég 2006) 14–19.

¹⁷ Lásd ezeket SZIGETI Péter: *A Magyar Köztársaság jogrendszerének állapota 1989–2006: komplex jog- és alkotmányelméleti, jogszociológiai és szakjogi elemzés* (Budapest: Akadémiai Kiadó 2008) 50–54.

civil és korporatív szempontokat érvényesítene. A *gubernamentális felfogás* (C) hívei számára a parlament nem elsősorban a képviselőtestület, hanem a kormányzás intézménye. A többségi akarat legfőbb letéteményese a kormányfő és kormánya. Alapelveik felől nézve munkájukat a kétharmados törvények indokolatlanul korlátozzák, és szükségtelen a kormányzattól független intézmények hatáskörének erősítése (például az ügyészségé), vagy új ellensúlyok képezése. A korai MDF-et és a mai FIDESZ-t jellemzi elsősorban a gubernamentalizmus.

Körösényi András bravúros elemzésekkel mutatta ki, hogy a három megközelítésből bármelyik kettőnek vannak olyan közös vonásai, melyek egy-egy alkotmányozási kérdésben koalíciót alkotnak a harmadik irányzat elgondolásával szemben. (A-B tehát C-vel szemben, B-C tehát A-val szemben, C-A tehát B-vel szemben fellépve közömbösíti a magára maradt irányzat tartalmi megoldásait.)

„Így például a jogállami-konszenzusos és a radikális demokrata felfogást összeköti a hatalommegosztás elve, s egyaránt szembeállítja őket a gubernamentális megközelítéssel. [...] A radikális demokrata és a gubernamentális felfogást viszont összeköti az erős végrehajtó hatalom koncepciója, és egyaránt szembeállítja őket a jogállami-konszenzusos felfogással, amelynek az egyik legfőbb törekvése a végrehajtó hatalom gyengítése, megosztása, ellen-súlyozása. [...] A jogállami-konszenzusos és a gubernamentális felfogást viszont a radikális demokrata elképzeléssel szemben egyfajta elitizmus, valamint a népszuverenitás elve populista felfogásának, a demokrácia részvételi és közvetlen elemeinek az elutasítása köti össze.”¹⁸

Tehát az alkotmány módosításaival és az alkotmánybíróság alkotmányozó hatalomként (alanyként) betöltött esetjogon keresztüli jogfejlesztésével működőképes volt jogrendszerünk. Alkalmazkodni tudott és reagált a változások kihívásaira, formailag is új alkotmány nélkül.

2010. április 25-től: a parlamenti választások eredménye (a Fidesz-MPP–KDNP politikai koalíció nagykétharmados győzelme) nyomán megszűnt a kölcsönös közömbösítés állapota. Nincs alkotmányozási szükséghelyzet, mert Magyarországnak működőképes polgári demokratikus alkotmánya van. Azonban ha nem is feltétlenül kell, attól még lehet alkotmányozni. (Attól azonban, hogy lehet, közel sem biztos, hogy a végeredmény jobb lesz, mint elődjéé volt). *Van azonban erőfőlény és az új politikai kurzus (rezsim) intézményesítésére, értékrendje alkotmányos alapjainak megteremtésére törekvő nemzeti-konzervatív akarat. Győzedelmeskedett a gubernamentalista felfogás.*

Szándékosan nem egyszerűen gubernalizmusról írunk. Itt ugyanis a *mentalitás jelentőségét* külön szükséges hangsúlyozni. A hatalom mikroszintjén, annak a Michel Foucault által elemzett összetevője ma nálunk különös jelentőséggel bír. A polgári

¹⁸ KÖRÖSÉNYI 18.

demokratikus berendezkedés makroszintű intézményes homlokzata mögött fegyelmező mechanizmusok, klasszifikációk, attitűdök és informális hatalmi összetevők is jelentős erővé válhatnak. Megváltoztathatják az intézmények reális működőmódját. Ha egy politikai erőnél, ellenzékben, ismeretlen volt az önkorlátozás, az hatalomra jutva sem fogja magát korlátozni. Az attitűdök, beállítódások fontosabbak, mint a hirdetett nézetek (noha sok esetben azok is árulkodhatnak), jogi formák, formális szabályok. *Abol pedig elesik az önkorlátozás, ott elesik az alkotmányosság és a jogállamiság (Rechtsstaat) is.* Helyére lép a hatalmi állam (*Machtstaat*), amely persze állam, van jogrendje is, csak éppen nem rendelkezik a jogállami minőségű jogszolgáltatás szabadságjogokat védő, hatalmi cselekvéseket korlátozó és a kisebbségeket a többség zsarnokságától megóvó korlátaival, garanciáival. 1989 elvetése ezért nem véletlen: az új politikai rezsím „centrális erőterével” a hosszú távú berendezkedés igényével és ennek alkotmányos-legitimációs megalapozásával lép fel. Ezért tervezik szimbolikus erővel felruházva, április 25-re, a 2010-es parlamenti választások második fordulójának évfordulós napjára az új alkotmány elfogadását. A „szavazófülkék-forradalm” szelídített formában fejezi ki a magyar szélsőjobb „második forradalom” iránti igényét. Teljesen aligha elégítheti ki, mert akik számára a 2006. szeptember 17-i tévészékház-ostrom forradalmi helyzet volt, amit Orbánék elmulasztottak kihasználni – igen messzire mennek. Lázadó csoportok fellépése közel sem jelent ösztársadalmi válságot, forradalmi helyzetet. Továbbá szemben a magyar szélsőjobboldallal, feltehetőleg és remélhetőleg a főhatalom nem lesz irredenta, xenofób, antiszemita. Aligha állítható vissza az Európai Unió tagországaként a két világháború közötti független Magyarországgal való valóságos folytonosság, ehhez legalább 66 évet kellene visszafelé megtenni. Kettős beszédmód azonban tapasztalható az alkotmányozók részéről. Ami in concreto visszaállíthatatlan, annak bizonyos összetevőit szimbolikusán vissza kívánják hozni. Ezért van szükség az új alkotmányban *legitimációs értékrend-cserére*. Ezért hallhattuk, hogy a szándék „húsz év értékvitáinak lezárása” a keletkezett centrális erőterrel, a rend megteremtése, egy nemzeti-konzervatív, nacionalista, tekintélyelvű értékrend és mentalitás intézményesítésével, betelepítésével. Ahogy az Orbán Viktor vezette egykor polgári radikális majd liberális Fidesz-MPPP 1998-2002 között már konzervatív alakulatként ágyazta be pártját a magyar társadalomba, azonképpen törekszik az új rezsímet hosszú távon meggyökereztetni a magyar politikában. Teljes körű személycserékkal, kormánytisztviselők indoklás nélküli felmentésével, s az állami bürokrácia hívekkel való feltöltésével. Példastatuálással, ahol az erőszakkal való fenyegetettség helyzetében már nem elég a köztisztviselők lojalitása, hanem a hűség az elvárás. Új politikát kijelölő, új szellemiségű és érdekmotivált új kurzussal – ebben az értelemben új rezsímmel.

Számukra, a cselekvő erő belső pozíciójából, az alkotmányos hatalom erőfölényével való élés bizonyára nem jelenik meg erőfölénnyel való visszaélésként. „*A demokratikus tér belakása*” mindössze a többség akaratát fejezi ki – a főhatalmat gyakorló

párt frakcióvezetője szerint. Ettől azonban még visszaéléstről van szó. Az államelmélet és a politikai filozófia éppen ezt látszik igazolni.

A GUVERNAMENTALISTA FELFOGÁS GYŐZELMÉNEK KÖVETKEZMÉNYEI

Nézzük először a politikai filozófia tendenciáját. Aki kicsit is jártas e területen, az tudja, hogy a *vallási tolerancia* gondolatából nőtt ki a *politikai tolerancia*, amelynek explicit formája a *politikai pluralizmus*. Elméletileg a 19-20. század fordulója körül jelentek meg első jelentős képviselői, de a politikai gyakorlatban csak a II. világháború után terjedt el modern kontraktualizmusként. Akként, hogy a vezető-kiválasztás legjobb módszere a verseny: a legkülönbözőbb, eltérő politikai minőségek, pártok, irányzatok kiválasztásának legjobb eszköze, ha ezek közül szabályozott versenyhelyzetben *az állampolgárok szavazata, bizalma dönti el a főbatalom kérdését*. Miután egymásra épülő fejleményekről van szó, felvetődik: létezhet-e politikai pluralizmus politikai tolerancia nélkül? Aligha. Ahol pedig nincs önkorlátozás, hanem egész pályás letámadás van, ott éppen a tolerancia elvvel kerülnek szembe.

Ami az államelméletet illeti, magunk nem vagyunk a liberális minimális állam hívei, mert sem a kis államot, sem az etatista nagyot nem lehet az önérték rangján kezelni. Az adott kor adott társadalmi államának a társadalmi rendeltetését kell jól betöltenie. Azt, hogy az anyagi és szellemi-kulturális újratermelési folyamatot minél magasabb szinten biztosítsa, illetve segítse elő – ehhez kell hogy igazodjanak az állami funkciók és ennek függvénye kell hogy legyen az állam terjedelme. Vegyük a minimális állam – mérsékelt (korlátozott) állam – semleges állam vonulatot.

Egykor, a 19. században a minimális állam biztosította a polgárság jogállami igényeit. Azt, hogy a polgári társadalom működéséhez, a magántulajdonosok közötti piaci tevékenységcseréhez biztosítani kellett a köz- és jogrendet, a magántulajdon szentségét és az állam belső és külső védelmét. A közjó a piacon képződött, s a személyes szabadságjogok védelméhez a minimális államra is szükség volt. Ezekben a „honorációr demokráciák”-ban a vagyonos és művelt polgárság soraiból kerülhetett csak ki a politikai osztály, a vezetés személyi köre, az elit – ellentétben a pluralista demokráciákkal, hiszen kettős cenzussal záródott ki a népesség 9/10-nek részvétele a politikai hatalom gyakorlásából. Az általános választójog és a (viszonylag) szabad politikai szerveződés mondjuk 100 évvel későbbi helyzetében, amikor népképviselési országgyűlésekben új társadalmi osztályok, rétegek igényei is megjelenhetnek, és a hatalmat már a többségi elv legitimálja, akkor éppen *a többségi elv mindenhatóságával szemben fogalmazza meg a polgárság a mérsékelt állam eszméjét: a legitim többségi akarat kötelez, a közjó már nem, vagy legalább is nem egyedül a piacon keletkezik, ezért el kell ismerni a szolgáltató állam és a gazdasági, szociális és kulturális jogok létét, de a mérsékelt állam önkorlátozó állam, amely nem*

*bívatkozhat az abszolút parlamenti vagy korlátlan nemzeti szuverenitásra.*¹⁹ Ezért az alkotmányos állam a hatalommegosztás és a jogállami intézményrendszer biztosítása mellett (alkotmánybíráskodás, független bírói hatalom, ombudsman, semleges államfő, számvevőszék, választási bizottságok ellenőrzése) működik.

Másfelől a szekularizáció következtében és értelmében *semleges az állam* a 20. század második felétől, mert elválasztja egymástól az államot és az egyházat, tartózkodik világnézeti, magánéleti-életvezetési kérdések eldöntésétől vagy akár csak közhatalmi eszközökkel történő befolyásolásától. A semlegességnek persze eltérő szintjei – világnézeti, ideológiai, bírói, politikai (pártsemleges területek), végrehajtó hatalmi – és működésmódjai vannak. Az azonban bizonyos, hogy alapjogi és értékcollíziók esetén az alkotmánybíráskodás, és nem a végrehajtó hatalom illetékes ezekben dönteni. Ahol azonban szűkítik, vagy az ellenőrző szervek uralásával főhatalmi kompetencia alá vonják az alapvető semlegességi zónákat, ott visszafelé mennek a modern államiság fejlődési trendjétől.

A hazánkban kialakult politikai erőviszonyok közepette tehát a gubernamentalista felfogás teljes győzelmet arathat a liberális, jogállami radikalizmus és a közvetlen demokrácia módozataira is építő radikális demokrata felfogás felett. Abba a helyzetbe került, hogy legyengítheti, sőt, szakíthat is vele, felszámolva a konszenzusos demokrácia hatalommegosztásos rendjébe beépült „fékek és ellensúlyok”, semleges ellenőrző szervek rendszerét. Erre utal, hogy a Nemzeti Bank elnöke pozíciójának kivételével mindenütt jelentős, meghatározó személycserék történtek (ÁSZ elnök, PSZÁF, Legfőbb Ügyész, Nemzeti Média és Hírközlési Hatóság, Gazdasági Versenyhivatal, OVB összetétele, főispánok kinevezése), s a szabályozás hatalmának birtokában különösebb veszélyeknek nem teszi ki magát a főhatalmat gyakorló kormányzó többség. Feltehető, hogy miután az Alkotmánybíróság az elmúlt fél év sűrű alkotmánymódosításai (kilenc eset 2011. január végéig) során nem élt a hatáskörét bátran kitérítő elvi lehetőséggel, hogy kiterjeszkedjen az alkotmánymódosítások alkotmányosságának felülvizsgálatára – emellett sok jó jogi indok felhozható –, aligha fogja a csatabárdot kiásni potenciálisan a kormányt gyengítő népszavazási kérdések hitelesítési ügyében. Ha az alkotmányvédelem szerve nem kívánta – ellenőrzéssel – alkotmányos alkotmánymódosításokra szorítani a főhatalmat, akkor feltehető, hogy egy másik fontos terepen (kötelezően kiírandó, ügydöntő népszavazás kivételes minőségének akceptálása) sem fog ütközni a hatásköreit, az indítványozók alanyi körét és szankcióját egyaránt meghatározó parlamenti többséggel.

¹⁹ Az önkorlátozó hatalom normatív igazolásához lásd: SAJÓ András: *Az önkorlátozó hatalom* (Budapest: KJK–MTA ÁJI 1995).

UTÓSZÓ

Mikor alkotmányos, legitim egy alkotmányozás? – térhetünk vissza alapkérdésünk tömör, tételes megválaszolására. A jogrend alkotmányon alapuló *érvényességének* elvont jogelméleti-közjogi kérdése az *alkotmányozás alanya* politológiai vizsgálatához vezet. Itt már hazai talajon vizsgáltuk a „ki a tételező hatalom” kérdését, s állapítottunk meg három különböző szakaszt az elmúlt húsz esztendő vonatkozásában. Az alkotmány ugyanis valóban alkotás, amit létre kell hozni, ezt pedig mindig valós alanyok, történelmi szubjektumok teszik meg. Ennek számbavétele ezért szükséges. Minden egyes állampolgár részvétele (érdeklődése) mellett zajló, összetársadalmi alkotmányozás természetesen nincs és nem is lehetséges. Mindig a politikai osztály alkotmányoz, a szakelemet hordozó jogászság segítségével. Az azonban nem közömbös, hogy milyen feltételekkel és társadalmi támogatottság mellett. Alkotmányozási kényszerhelyzet nélkül is lehet alkotmányozni, ha van rá lehetőség, kedv és erő. Ilyen állapot alakult ki nálunk a 2010-es országgyűlési választások eredménye nyomán. Nincs azonban még egy ország Európában, ahol olyan könnyen lehetne alkotmányozni, mint Magyarországon. Az alkotmányozó és a törvényhozó hatalom *alanyi körének egybeesése következtében*, a törvényhozás kétharmadának birtokában ez megtehető, legális, melyet, más országokkal ellentétben, nálunk *nem egészítenek ki garanciális* elválasztási szabályok, technikák. Ha pedig nem követi az „elit” alkotmányozását társadalmi támogatottságot kifejező utólagos elismerés, népszavazás útján történő ratifikáció, akkor az új alkotmány súlyos legitimációs deficittel megterhelve indul útjára. Ezért kérdéses, hogy pro futuro meg fogja-e tudni szerezni azt az ismertséget, elismertséget és a szociológiai értelemben vett *követni készséget*, amely egy alkotmány funkcióinak betöltéséhez szükséges.

Alkotmányozási kényszerhelyzet nélkül, a törvényhozó és az alkotmányos hatalom alanyi körének egybeesése mellett, önkorlátozás hiányában skeptikusan ítéljük meg a készülő új alaptörvényt. Ha nem lesz több, mint egy kurzus legitimációs és regulatív megalapozására tett kísérlet, akkor az erőfölennyel élés könnyen az azzal történő visszaéléssé válhat. Még akkor is, ha a kormányzás gazdaság- és társadalompolitikai eredményessége a jövőben esetleg igazolódna.